

Nakkaş Nigârî'nin Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi*

ESRA EGÜZ**

Nakkas Nigari's Heroic Poem (Gazavatname) in Praise
of Admiral Sinan Pasha

Ö Z E T

Nigârî ya da asıl adıyla Haydar Reis, XVI. yüzyılın en önemli minyatür sanatçılarından. Özellikle II. Selim'i ve Barbaros Hayreddin Paşa'yı resmettiği portrelerle tanınır. O, bu haliyle minyatür sanatını Batı tarzı portreciliğe yaklaştıran bir sanatçı olarak karşımıza çıkar. Nigârî, aynı zamanda Osmanlı donanmasında uzun süreler hizmet eden bir denizcidir. Donanmada reis olarak görev yaptığı sıralarda, pek çok deniz seferine iştirak etmiş ve bu seferlerde yararlıklar göstermiştir. O, aynı zamanda da şairdir. şiirleri kimi zaman portrelerinde de karşımıza çıkar. Fakat onun elimizde olan en önemli edebî eseri, Sinan Paşa Gazavatnamesi'dir. Eser, Sinan Paşa'nın kaptan-ı derya olduğu dönemde yapılan bazı deniz seferlerini manzum olarak anlatmaktadır. Nigârî de bu seferler sırasında bizzat donanmadadır. Eser, yaşantıların ilk ağızdan anlattığı için de önemlidir. Uzun süredir ilim âleminde varlığı bilinen bu eser üzerine maalesef hiçbir çalışma yapılmamıştır. Biz bu makalede öncelikle Nigârî'nin hayatı ve eserleri hakkında bilgi verip, sonra onun edebî yönünü özellikle Sinan Paşa Gazavatnamesi'nden yola çıkarak aydınlatmaya çalışacağız.

ANAHTAR KELİMELE R

Nigârî, Haydar Reis, Osmanlı minyatür sanatı, gazavatname, Sinan Paşa.

ABSTRACT

Nigari, or Haydar Reis, was a significant painter of miniatures in the XVIth century, known primarily for his portraits of Sultan Selim II and Barbarossa which brought influences from Western-style portraiture to the Ottoman tradition of miniature painting. In addition, Nigari was a long-serving commander in the Ottoman navy, fighting in many sea battles and proving his usefulness as a military leader. Moreover, Nigari was a poet, and, while some of his shorter poetry can be seen beneath his paintings, his major literary work is the heroic poem in praise of Admiral Sinan Pasha, "Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi". In this book of poetry, Nigari tells of the naval battles that occurred under Admiral Sinan Pasha which he witnessed personally. Although this manuscript has long been known about, no study has been conducted on it specifically until now. In this paper, we will first outline Nigari's life, style and major works before exploring his literary style through the heroic poem in praise of Admiral Sinan Pasha.

KEYWORDS

Nigari, Haydar Reis, Ottoman miniature painting, gazavatname, Sinan Pasha.

* Makalenin Geliş Tarihi: 12.07.2020 /Kabul Tarihi: 12.09.2020.

** Dr. Öğr. Üyesi, İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Türk Dili ve Edebiyat Bölümü, (esraeguz@istanbul.edu.tr), Orcid Id: 0000-0002-2482-1001. Bu makale, Tübitak'ın Yurt Dışı Doktora Sonrası Araştırma Bursu ile 2015-2016 yılları arasında Birleşik Krallık'ta yaptığım kütüphane araştırmasına dayanmaktadır. Bu vesileyle Tübitak'a tekrar teşekkür ederim.

Giriş

Nigârî, nakkaşlık tarafı ile Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren pek çok çalışmaya konu olmuş bir şahsiyettir. Onun Topkapı Sarayı'nda H. 2134 numaralı albümde kayıtlı resimleri, yerli ve yabancı pek çok araştırmacının dikkatini çekmiştir. Bununla birlikte Nigârî'nin edebî kişiliği ve şiirleri üzerine şimdiye kadar bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmanın amacı, onun kaleme aldığı *Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi*'nden yola çıkarak edebî kişiliğini biraz olsun aydınlatmaktır.

Aslına bakılırsa Nigârî'nin bu eseri, ilim dünyası tarafından bilinmeyen bir eser değildir. Tezkireler, Nigârî'nin bazı fetihlerini dostlarının himmeti ile bir kitap haline getirdiğini belirtirler. Âşık Çelebi ve Hammer, Nigârî'nin Sinan Paşa ile olan macerasını müstakil kitap haline getirdiğini haber verir (Âşık Çelebi 2010: 894; Hammer-Purgstall 1837: 349); Riyâzî ise "Beglik gemilere re'is olmak takrîbi ile deryâ gazâvâtını nazm itmiş idi." (Riyazi 2017: 319) der. Bu durum, Cumhuriyet araştırmacıları tarafından da bilinmektedir. Süheyl Ünver'den itibaren araştırmacılar, tezkirelerin verdiği bu bilgiyi tekrarlamışlardır. Ayrıca eserin British Library'deki nüshası ile ilgili bilgiler Rieu tarafından hazırlanan katalogda yer almaktadır (Rieu 1888: 177-178). Buna rağmen, taradığımız kaynaklarda, eseri gerçekten gören ve içeriği hakkında bilgi veren çok az kişi olduğunu gördük. Bunlardan biri Andreas Tietze'dir. Tietze, "XVI. Asır Şiirinde Gemici Dili" başlıklı makalesinde, Nigârî'nin hayatı hakkında tezkirelerden yola çıkarak kısa bir bilgi verdikten sonra, Nigârî'nin gemici dilini hiçbir şekilde üslup vasıtası olarak kullanmadığını söyler ve haksız bir şekilde onu ananeye sadık kalarak, hiçbir orijinallik gösteremeyen bir şair olarak tanımlar (Tietze 2010: 502). Ardından şairin kendi durumundan şikayet ettiği beyitleri ve eserinde yer alan murabbayı verir (Tietze 2010: 502-503). Nigârî'nin *Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi* ile ilgili bilgi veren bir diğer kişi ise, Franz Babinger'dir. Babinger, bu eserin Sinan Paşa'nın deniz kahramanlıklarının ve Trablus'un fethinin anlatıldığı 999 beyitlik bir eser olduğunu söyler (Babinger 1992: 78). Eserin H. 957 yılında Turgut Reis'in İspanyol filosuna yenilişi ve İspanyolların Mehdiye'yi alışı ile başlayıp, Sinan Paşa'nın deniz seferleriyle devam ettiğini ve nihayet muzaffer

amiralin İstanbul'a, sultanın sarayına dönüşü ile bittiğini belirtir (Babinger 1992: 78).

Bunlar dışında, Nigârî'nin şair yönünü ele alan veya Sinan Paşa için yazılan bu mesnevinin içeriği hakkında detaylı bilgi veren bir çalışmaya rastlayamadığımız için, Nigârî'nin gerek edebiyat gerek tarih açısından ehemmiyet taşıyan bu eseri üzerine çalışmaya karar verdik. Bu makalede öncelikle hem tarihî kaynaklardan hem de şairin kendi eserinden yola çıkılarak, onun hayatı hakkında bilgi verilecek, ardından edebî kişiliği ve eserlerine değinilecektir. Daha sonra Sinan Paşa gazavatnamesinin bazı şekil ve muhteva özelliklerinden bahsedilecektir.

1. Hayatı

Nigârî, Nakkaş Haydar ya da Haydar Reis adlarıyla da bilinir. Onun hayatıyla ilgili en güvenilir bilgileri, tezkirelerden öğreniriz. Buna göre, asıl adı Haydar olan Nigârî, Galatalıdır (Solmaz 2005: 554; Âşık Çelebi 2010: 893; Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1001; İsen 1994: 328; Beyânî 2017: 213; Riyazî 2017: 319; Mehmed Süreyya 1997: 1255; Hammer-Purgstall 1837: 349). Âşık Çelebi, onun babasının Satranc-baz Arab denilen bir zat olduğunu haber verirken (Âşık Çelebi 2010: 893); Hammer, babasının adını Ali Arab olarak verir (Hammer-Purgstall 1837: 349). Ahdî, Nigârî'nin dedesinin Mısır bölgesinden olduğunu ve Satranc-bâz Abdülkâdir olarak bilindiğini söyler ve bu kişinin satranç ilminde büyük bir üstat olduğunu belirtir (Solmaz 2005: 554). Hatta Fatih Sultan Mehmed bu kişiyi İstanbul'a getirtmek için adam göndermiş ve getirdiğinde de her bir marifeti için 1000 akçe vermiştir (Solmaz 2005: 554). İstanbul'da çok ilgi gören Satranc-bâz Abdülkâdir, satranç ilmi hakkında risaleler de kaleme almıştır (Solmaz 2005: 554).

Âşık Çelebi'nin aktardığına göre, Nigârî'nin Galata'da Tophane yakınlarında bir evi vardır (Âşık Çelebi 2010: 893). Bu ev, şairlerin uğrak noktasıdır. Eyüp tarafındaki işrethanesi de Âşık Çelebi'nin tanımıyla "süfve ve çerağı ma'mûr bir Haydar-hâne ve hankâh" mahiyetindedir (Âşık Çelebi 2010: 893).

Bununla birlikte, Nigârî hayatının tamamını İstanbul'da geçirmemiştir. Bir dönem Şemsi Paşa ile birlikte Şam'a gitmiş ve hac

vazifesini yerine getirmiştir (Âşık Çelebi 2010: 894; Hammer-Purgstall 1837: 349). Kütahya'da da padişahın zeminini öpme şansını kazanmıştır (Âşık Çelebi 2010: 894; Hammer-Purgstall 1837: 349). Bunun yanı sıra, pek çok deniz seferine katılmıştır. Sadece *Sinan Paşa Gazavatnamesi*'nden dahi Messina, Mehdiye, Malta ve Trablus'a düzenlenen seferlere katıldığı ortaya çıkmaktadır. Bunun yanı sıra kendi eserinde yer alan şu beyit de onun Akdeniz'de pek çok sefere katılımını gösterir:

*Bi-hamdillâh yüz ağartdum o yolda
Tolaşdum Akdeñiz'i sag u solda (Nigârî 1553: 47b)*

Aşağıdaki beyitler ise, onun gerek savaş gerek barış zamanında Anadolu ve Frenk ülkelerinde bulunduğu delilidir:

*Yolında pâdişâhuñ bunca yirde
Çalışdum geh seferde geh hizada*

*Cihânı ser-te-ser seyrân itdüm
Gehî Rûm'a gehî Efrenc'e gitdüm*

*Girüp niçe niçe harb u kitâle
Çıkup meydânda ceng ü cidâle*

*Çekiip deryâ belâsın kal'a cengin
Alup garbuñ gemisiyle Fireng'in (Nigârî 1553: 46b)*

Nigârî'nin mesleklerinden biri denizciliktir. Kınalızade Hasan Çelebi, onun Galatalı olduğu için denizle ve yüzücülükle arasının iyi olduğunu, bu yüzden reislik ve korsanlık yolunu seçtiğini söyler (Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1001). Âşık Çelebi'ye göre o, zamanında pek çok gazaya katılmış, çok baş kesmiş, büyük savaşlarda asker kırıp kale fethetmek için doğru tedbirler almıştır (Âşık Çelebi 2010: 894). Ahdî de onun Kanuni Sultan Süleyman döneminde reislik yaptığını söyler (Solmaz 2005: 554).

Nigârî'nin donanmada ne kadar süre çalıştığını kesin olarak bilmemekle beraber, en az otuz kırk yıl kadar çalışmış olduğunu şu beytinden yola çıkarak söyleyebiliriz:

*Otuz kırk yıl çalışmışken bu çâker
Revâ mudur bana on beş mukarrer (Nigârî 1553: 46b)*

Nigârî aynı zamanda devrinin en önemli nakkaşlarından. Tezkireler, resim sanatındaki başarısını anlatırken onu Bihzad ve Mani ile mukayese ederler (Âşık Çelebi 2010: 893; Solmaz 2005: 554). *Menakıb-ı Hünerverân*'da ise, özellikle II. Selim'i resmetmedeki hünerinden bahsedilir (Gelibolulu Âli 2012: 153).

Nigârî'nin bir diğer mesleği ise şairliktir. Maalesef onun şairliği, nakkaşlığının gölgesinde kalmıştır ve bu sebeple bu konuda pek fazla çalışma yapılmamıştır.

Tezkirelerde, Nigârî'nin karakteri ile ilgili bilgiler de bulunur. Buna göre o, ağaların ve emirlerin sohbet arkadaşı, âlimlerin ve fâzılların mülazımıdır (Âşık Çelebi 2010: 893). Hoşsohbet bir kimsedir (Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1002). Sohbeti kimseye bıkkınlık vermez (Âşık Çelebi 2010: 894). Her yerde görülür ve makbul tutulur (Âşık Çelebi 2010: 894). Nigârî, Sultan Selim'in de sohbet arkadaşıdır (İsen 1994: 328; Şemseddin Sami 1316: 4599), hatta onun işret meclislerine dahildir (Hammer-Purgstall 1837: 349; Beyânî 2017: 213). Peçevî de, Nigârî'den bahsederken "bezle-gûy ve şîrîn-kârlıgla iştihâr bulan Nakkâş Haydar" der ve onun ve onun gibi kimselerin II. Selim'in meclislerine neşe kattığını, aynı ortamda bulunanları gülmekten kırıp geçirdiğini söyler (İbrahim Peçevî 1283: 438-439). Cevrî Çelebi de Peçevî ile ilgili benzer ifadeler kullanarak, onların ölüyü bile güldürdüklerini dile getirir (Cevrî Çelebi 1291: 109).¹ Yine Gelibolulu Âli, Nigârî'nin neşeli ve şakacı bir karakteri olduğunu teyit eder (İsen 1994: 329).

Tezkirelerde Nigârî hakkında bazı anekdotlar da mevcuttur. Örneğin Âşık Çelebi'ye göre, bir gün Nigârî'nin evinde bir toplantı düzenlenir. Bu toplantı sırasında içeriye afyon hokkası getirirler. Bu hokkadan yiyen Eyüp kadısı vefat eder. Diğerleri de ya hastalanır ya da ölmekten zor kurtulurlar (Âşık Çelebi 2010: 894-895).

Nigârî'yle ilgili bir başka anekdot, tezkirelerin Mahremî maddesinde karşımıza çıkar. Gelibolulu Âli ve Âşık Çelebi, onun Selanik'te esir olan

¹ Burada Nakkaş Haydar yerine sehven Nakkaş Hasan dendiği görülmektedir. Zira Nakkaş Hasan, III. Murad ve III. Mehmed dönemlerinde nakkaşlık yapmıştır. II. Selim zamanında nakkaş olan Nakkaş Haydar'dır. Ayrıca burada Çokyidi Reis ile Nakkaş Hasan'ın arasında geçen komik hadiselerden bahsedilmektedir. Buradaki Çokyidi Reis de Gelibolulu Âli'nin Nigârî maddesinde bahsettiği Pokyidi Reis olmalıdır.

Mahremî'nin ailesi için para topladığını ve bu sayede Mahremî'nin eşini, iki kızı ve oğlunu kurtardığını haber verirler (Âşık Çelebi 2010: 787; İsen 1994: 271).

Nigârî'nin ölüm tarihi ile ilgili kaynaklarda bazı karışıklıklar vardır. Kınalızade Hasan Çelebi ve Riyâzî, onun "hudûd-ı semânîn"de, yani 80'lerin hududunda vefat ettiğini söyler (Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1002; Riyâzî 2017: 319). Fâizî de Nigârî için "980 hududunda fevt olmuşdur" (Kayabaşı 1997: 552) der. Şemseddin Sami, *Kâmûsu'l-'Alâm*'da onun 980, yani 1572-1573 civarlarında vefat ettiğini belirtir (Şemseddin Sami 1316: 4599). *Sicill-i Osmanî* ise 984'te, yani 1576'da vefat ettiğini söyler (Mehmed Süreyya 1997 1255).

Nigârî'nin ölümü için, Kınalızade Hasan Çelebi ve Riyâzî'nin kullandığı "hudûd-ı semânîn", yani 80'lerin hududu ifadesi, pek çok araştırmacının Nigârî'nin 80 yaşlarında öldüğünü düşünmesine sebep olmuştur. Hatta Nigârî'nin 980 yılında 80 yaşında öldüğü iddia edilmiş ve bu sebeple şairin 1494 senelerinde doğduğu varsayılmıştır. Bu bilgi, Nigârî ile ilgili hemen her yayında tekrarlanmıştır.² Oysa 80'lerin hududu, Fâizî'nin ve Şemseddin Sami'nin de belirttiği gibi 980 yılının hududu olmalıdır. Yani Nigârî'nin ölüm tarihi H. 980/ M. 1572-1573 civarı olmalıdır.

Osmanlı Arşivlerinde yer alan bir belgede ise Haydar Reis'in H. 979/ M. 1571 yılında vefat ettiğine dair bir ibare bulunmaktadır (BOA 979). Burada adı geçen Haydar Reis ile bizim üzerine çalıştığımız eserin yazarı Haydar Reis'in aynı kişi olup olmadığı kesin olarak bilinmemekle

² Süheyl Ünver şairin 80 yıl yaşadığını 980 yılında vefat ettiğini söyler. Bkz. Süheyl Ünver, *Ressâm Nigârî Hayatı ve Eserleri*, Ankara: MEB, 1946, s. 3. Bu bilgi daha sonra Nigârî ile ilgili yazılmış neredeyse bütün eserlerde ve özellikle minyatür kitaplarında Süheyl Ünver'den alınarak aynen tekrar edilmiştir. Gördüğümüz kadarıyla, bu konudaki tek istisna Hans Georg Majer'dir. Majer, detay vermemekle beraber, şairin 80 yaşında vefat etmiş olduğunun kaynaklardaki bir yanlış anlaşılmaya dayandığını söyler. Bkz. Hans Georg Majer, "Nigârî and the Sultans' Portraits of Paolo Giovio", Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiri Özetleri, C. 2, Ankara: KBY, 1995, s. 450. Fakat bu bilgi, büyük ihtimalle, bildirin notlar kısmında olduğu için, Majer'den sonra Nigârî ile ilgili yapılan yayınlarda kullanılmamıştır. Biz de özellikle Faizî ve Şemseddin Sami'nin eserlerinden yola çıkarak, bir yorumlama yanlış olduğunun farkına varmıştık. Majer'in bu notu da iddiamızı güçlendirdi. Burada ayrıca pandemi sırasında kütüphanelerin kapalı olduğu bir dönemde, ricamı kırmayarak, makalesini e-posta yoluyla gönderen Hans Georg Majer'e teşekkürlerimi sunarım.

beraber, H. 979/ M. 1571 yılı, tezkirelerde Nigârî'nin ölüm tarihi olan H. 980 yılına da oldukça yakın bir tarihtir.

Nigârî'nin öldüğünde kaç yaşında olduğuna dair kesin bir şey söylemek, mümkün değildir. Bununla birlikte şairin kendi eserinde geçen

*Otuz kırk yıl çalışmışken bu çâker
Revâ mudur bana on beş mukarrer* (Nigârî 1553: 46a)

beyti, onun bu eserin yazıldığı tarih olan 1553 yılında, halihazırda 30-40 yıl kadar çalıştığını göstermektedir. Bu tarihten sonra da 20 yıl yaşadığı düşünülürse, Nigârî'nin uzun bir ömür sürdüğü söylenebilir. Kendisi de aşağıdaki beyitlerde yaşının ilerlediğini dile getirir:

*Îlâhî gark-ı deryâ-yı günâham
Sakalum ak velîkin rû-siyâham* (Nigârî 1553: 8a)

Nigârî'nin mezarının nerede olduğu ile ilgili tek bilgiyi ise Riyâzî verir. Ona göre, Nigârî, Eyüp'te Zal Paşa yakınında olan bahçesinde defnedilmiştir (Riyazî 2017: 319).

Sonuç olarak, Nigârî'nin asıl adı Haydar'dır. Galatalı olan Nigârî'nin dedesi Satranc-bâz Abdülkâdir'dir. Bu zat, satrançtaki mahareti sebebiyle Fatih Sultan Mehmed tarafından Mısır'dan İstanbul'a getirtilmiştir. Nigârî'nin doğum yeri ve tarihi belli değildir. İstanbul'da Tophane'de ikamet eder. Bununla birlikte Kütahya'ya, Şam'a, Mekke'ye gitmiş, ayrıca seferler dolayısıyla Anadolu ve Avrupa'da pek çok yere seyahat etmiştir. Kendisi hem nakkaş hem şair hem de denizcidir. Hoşsohbet ve neşeli bir kimse olduğu için, pek çok mecliste rağbet görmüş, hatta II. Selim'in sohbet arkadaşı dahi olmuştur. H. 980/ M. 1572-1573 yılı dolaylarında İstanbul'da vefat etmiştir.

2. Edebî Kişiliği

Nakkaş Nigârî, mahlas olarak çoğunlukla "Nigârî"yi kullanır. Bununla beraber, onun zaman zaman "Haydar" mahlasını kullandığı da görülür:

*Haydar'am Paşa-yı gâzînüñ bu gün meddâhıyam
Bahr-ı âşûbuñ nehengidür o ben mellâhıyam* (Nigârî 1553: 31a)

*Garîk-ı bahr-ı 'isyândur Nigârî
Levendlikdür anuñ her demde kârî* (Nigârî 1553: 2a)

O, Barbaros Hayreddin Paşa'nın portresinin yanına yazdığı manzumedeki ise, "Nakkaş Haydar" mahlasını tercih eder:

*Pâdişâhum
Re'isler çok velî Nakkâş Haydar
Olardan hem şeci'idür hem dilâver*

*Gezenler görmediler milk-i Rûs'ı
Nigârî şöyle yazdı Barbaros'ı* (Nigârî t.y.: 9)

Nigârî'nin şiirleri devrinin tezkirecileri tarafından beğenilir. Âşık Çelebi onun için "her hâtırda nakş-ı nigâr ve her mecmûa-i eşârda mânend-i kitâbe-i bâb-ı deyr-i Ferhâr oldu" diyerek, Nigârî'nin gönlünün şiir, nevadir ve emsal sefinesi ile dolu olduğunu söyler (Âşık Çelebi 2010: 893-894). Kınalızade Hasan Çelebi ise, onun gemide sefer halindeyken elinden şiir mecmualarını düşürmediğini haber verir (Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1001).

Nigârî de eserinde kendi şiirleri ve şairliği hakkında yorumlarda bulunur. O, kendini zaman zaman meddah olarak tanımlar. Gerçekten de bu eserde o, Sinan Paşa'nın bir nevi meddahı gibidir:

*Haydar'am Paşa-yı gâzînüñ bu gün meddâhıyam
Bahr-ı âşûbuñ nehengidür o ben mellâhıyam* (Nigârî 1553: 31a)

Kimi zaman nakkaşlığıyla şairliğini birleştirir ve şiirinden bahsederken, Manî'nin resimlerine telmih yapar:

*Görürse sûret-i ma'nânî Erjeng
Kala mânend-i sûret vâlih ü deng* (Nigârî 1553: 45b)

Kimi zaman da şiirini, denizciliğiyle bağlantılı hayallerle süsleyerek ele alır. Kendisini denizci, avladığı manaları ise esirler olarak görür:

*Bu deryânuñ bu gün sensin levendi
Yüri kim keştî-i nazmuñ bezendi*

*Sürüp deryâ-yı bahra keştî-i fikr
Ma'ânîden esîr eyle niçe bîkr* (Nigârî 1553: 29a)

Görüldüğü gibi, Nigârî, eserlerinde Nigârî ya da asıl ismi olan Haydar'ı mahlas olarak kullanan bir şairdir. Barbaros Hayreddin Paşa portresinin yanında yer alan şiirinde ise Nakkaş Haydar mahlasını kullanmıştır. Tezkireler, onun şiirleri hakkında müspet ifadeler yer verirler. Nigârî de eserinde, şiirlerini ve şairlik kabiliyetini över. Kendini daha çok râvi ya da meddah olarak vasfeder.

3. Eserleri

Nigârî'nin kaynaklarda zikredilen iki eseri vardır. Bunlar *Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi* ile *Dürer-i Deryâ'*dır. Tezkirecilerden yalnızca Ahdî, *Dürer-i Deryâ'* dan bahseder:

“Defa ‘ât ile ‘azîm gazâlarda ceng-i azmâ ve altun fener ile kapûdân-ı deryâ ve ‘ilm-i deryâdan gereği gibi habîr ü dâna ve cezâyir-i buhûra âşinâ olduğu ecilden Dürer-i Deryâ nâm bir kitâb-ı garrâ-yı sürûr-encâm nazm-ı âbdâr ile nakş u nigâr itmiş ki seyrinden dâde-i remed-dîdeye ve dil-i gam-dîdeye sürûr irmesi mukarrer ve meşhûrî bahr ü berr olmuşdur.” (Solmaz 2005: 554-555).

Deniz savaşlarıyla ilgili olduğu ve resimli olduğu anlaşılan bu eserin nüshası, henüz ele geçmemiştir.

Tezkirelerde ayrıca Nigârî'nin gazellerinden alınmış bazı beyitlere rastlamak da mümkündür. Bu beyitler şunlardır:

Dersin okurken kapar nâ-geh kitâbın nâzdan
Şîve bâbın ezber eyler var ise açmazdan (Âşık Çelebi 2010: 894; Riyâzî 2017: 319; Kayabaşı 1997: 552)

Lezzetine la 'lünüñ beñzetdiğün dadını
Başım ezdük şekkerüñ aldık lebünüñ dâdını (Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1002; Solmaz 2005: 556; Beyânî 2017: 213).

Nigâruñ 'ârızı üzre görinen câ-be-câ hâli
Degüldür her biri bir kûşede dil almadın hâli (Solmaz 2005: 556)

Servden bâlâ-ter olmuş kâmet-i dil-ber bugün
Nâ-resîdem dahı bir açılmadık goncaydı dün (Solmaz 2005: 556; İsen 1994: 329; Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1002; Beyânî 2017: 213)

La 'l-i lebüm ısrıdı diyü girme kanuma

Hiç ola mı efendi kıyam kendü cânuma (Solmaz 2005: 556; Kınalızade Hasan Çelebi 1989: 1002; Beyânî 2017: 213; İsen 1994: 329)

Nigârî'nin tezkirelerde de yer alan aşağıdaki beyitleri, aynı zamanda Kâbilî'nin *Sultân-ı Hûbâna Münâsib Eş'âr* adlı şiir mecmuasında da bulunur:

Lezzetine la 'lünüñ beñzetdügiçün dadını

Başın ezdük şekerüñ aldık lebünüñ dâdını (Kâbilî 2018: 137)

Seroden bâlâ-ter olmuş kâmet-i dil-ber bugün

Nâ-resîdem dahi bir açılmaduk goncaydı dün (Kâbilî 2018: 600)

Ahdî ise, Nigârî'nin şu gazelini bütünüyle tezkiresinde yer verir:

Sahn-ı gülzâr-ı cihân bir ulu dergâh ancak

Her konan göçmede bir özge güzergâh ancak

Şu'le-i dürûd-ı leyle irişür kûyuña cân

Mürşid-i râh añna meş'ale-i âh ancak

Nâ-murâd itse beni çarh-ı sitemkâr n'ola

Râh-ı maksûd uzak 'ömr ise kütâh ancak

Ta'n iderse n'ola erbâb-ı harâbâta göñül

Zühd ü takvâyı bilür zâhid-i gümrâh ancak

Başuma gün mi togar bu ne sa'âdetdür kim

Togar ay gibi Nigârî gülen ol mâh ancak (Solmaz 2005: 555)

Nigârî, bazen portrelerinin yanına da beyitler yazar. Örneğin, aşağıdaki beyit, II. Selim'i ok atarken gösteren bir resimden alınmıştır:

Nice medh itmeyeyin tîr ü kemânunu şehâ

O kemân tîri bana Yûsuf u gayrıya Sinân (Nigârî t.y.: 3)

Aşağıdaki iki beyit ise Barbaros'un tasvirinin bulunduğu sayfanın hemen yanında yer alır:

Pâdişâhum

Re'isler çok velî Nakkâş Haydar

Olardan hem şeci'idür hem dilâver

Gezenler görmediler milk-i Rûs'ı

Nigârî şöyle yazdı Barbaros'ı

(Nigârî t.y.: 9)

Görüldüğü üzere, Nigârî'nin tezkirelerde, kendi çizdiği resimlerde ve mecmualarda yer alan beyitleri bulunmaktadır. İleride mecmualar alanında daha fazla çalışma yapıldığında, onun daha farklı şiirlerine rastlanacağı şüphesizdir. Elimizdeki şiirlere baktığımızda ise, Nigârî'nin gazellerinde gayet açık bir dil kullandığını ve özellikle aşk temasını işlediğini söyleyebiliriz.

4. Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi

Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi, Nakkaş Nigârî'nin en bilinen eseri olmalıdır. Zira dönemin birçok tezkiresinde bu eser hakkında bilgi bulunmaktadır. Âşık Çelebi ve Hammer, Nigârî'nin Sinan Paşa ile olan macerasını müstakil kitap haline getirdiğini haber verirken (Âşık Çelebi 2010: 894; Hammer-Purgstall 1837: 349), Riyâzî de onun için "Beglik gemilere re'is olmak takrîbi ile deryâ gazâvâtını nazm itmiş idi." (Riyâzî 2017: 319) der.

Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi'nin bilinen tek nüshası, British Library'de Add. 7921 numarayla kayıtlıdır. Nüsha, harekeli nesihle 11 satıra yazılmıştır. 48 varaktan meydana gelir. İstinsah tarihi H. 961/ M. 1553'tür. Eser, baştan eksik bir tevhid bölümüyle başlar. Na't, dört halife, Hz. Hasan ve Hz. Hüseyin övgüsünün ardından, Kanuni Sultan Süleyman, Şehzade Selim, Sadrazam Rüstem Paşa, vezirler Ahmed Paşa, İbrahim Paşa ve Haydar Paşa övgüsü ile devam eder. Bu kısımdan sonra, münacat kısmına geçilir. Ardından baş tarafı eksik bir Sinan Paşa övgüsü gelir. Sonrasında ise ana konuya geçilir. Eser, hâtime ve dua bölümleri ile sona erer.

Şair, eserin sonunda, bu mesnevinin 999 beyitten oluştuğunu söyler:

Bu bahr-ı nazm içinde derc olan dür

Tokuz yüz hem dahı toksan tokuzdur

(Nigârî 1553: 48a)

Eldeki nüshanın ana metninde ise, 915 beyit bulunmaktadır. Eserin sonunda ayrıca üç beyitlik bir tarih manzumesi yer alır. Bu tarih

manzumesi H. 961/ M. 1553 yılında Sinan Paşa'nın gemisinin denize batmışken kurtarılması hadisesi ile ilgilidir³:

*İriip nâ-geh kazâ-yı âsümânî
Batup deryâ-y-ıla örtildi barça*

*Deñiz tutmuşdı safrâsı bulandı
Çıkınca çok yire sürtildi barça*

*İriip ilhâm-ı Hak Hayder Re'is'e
Didi târîhini kurtıldı barça*

(Nigârî 1553: 48b)

Tarih manzumesinin ardından şair, bir beyitle hâmisi Sinan Paşa'dan himmet beklediğini ifade eder:

*Her gazâ nazm itmenün benden olupdur mâhiri
Lutf u himmet kapusun aç söyledigör şâ'iri*

(Nigârî 1553: 48b)

Eserin istinsah tarihi, çok erkendir. Yani nüsha, şairin anlattığı hadiselerden hemen sonra kaleme alınmıştır. O dönemde, eserde adı geçen şahsiyetlerin tamamı hayattadır.

Eser, mesnevi nazım şekliyle yazılmıştır. İçinde ayrıca 9 beyitlik bir murabba bulunur. “Çün Sinân Paşa-yı gâzîdür bizüm serdârumuz” mısraının her bendin sonunda tekrarlandığı bu murabba-i mütekerir, daha önce Tietze tarafından da yayımlanmıştır (Tietze 2010). Mesnevi, aruz vezninin mefâ'îlün mefâ'îlün fe'ûlün kalıbı ile kaleme alınmışken, murabbada fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilâtün fâ'ilün kalıbı kullanılmıştır. Eserde imale, zihaf, med, vasl gibi aruz hadiselerine rastlanır. Bunların içinde en yaygını imaledir. Eserde geçen Türkçe kelimelerde med yapıldığı da görülür. Kafiyeleler daha çok mücerred kafiye şeklinde olsa da, mürdef ve

³ O tarihlerde İstanbul'da olan İspanyol esir Pedro'nun seyahatnamesinde de bu hadise ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Buna göre, gemi, Sinan Paşa'nın hasta olduğu dönemlerde denize düşüp batmıştır ve esirler tarafından çıkarılmıştır: “Paşa'nın çok güzel bir gemisi vardı. Bir gün, gemiyi ziftlemek için fiçuların içine yerleştirdiler, fakat iyi yerleştirilemediği için gemi denize düşüp battı. Gemiyi çıkarmak için o kadar çok esir kullanıldı ki, Constantinople'da esir kalmadı. Hristiyanların gayretiyle gemi sekiz günde zarar görmeden sudan çıkarıldı. Yahudi, Paşa'nın başına gelenlerin sebebinin bu gemi olduğunu söylüyordu. Neticede Paşa, iyileşme umuduyla değeri sekiz bin olan gemiyi, beş bin dukaya sattı.” (Villalon 2011: 286).

mukayyed kafiyeler de önemli bir yekun tutar. Eserde kafiye kusurlarına sık rastlanmaz.

Sinan Paşa Gazavatnamesi'nin dili oldukça sadedir. İmlada zaman zaman ikilikler göze çarpar. Örneğin yir-yer, yemiş-yimiş, çok-çok gibi iki şekilde de imla edilen kelimelere rastlanır. Fakat bunların sayısı çok azdır. İkili kullanışlar, özellikle şahıs isimlerinde karşımıza çıkar. Örneğin, Andrea Doria ismi, kimi zaman Andire Tori kimi zaman ise Andirye Dori olarak yazılmıştır. Ayrıca Trablus'un, Etrabulus, Tarablus, Tarabilis şeklinde imla edilmiş halleri bulunmaktadır. Nadiren de olsa, eklerde ikili kullanıma rastlanmaktadır. Örneğin birinci teklik şahıs bildirme eki, çoğunlukla -am/-em şeklinde yazılsa da, eserde -van/-ven şeklinde kullanımı da görülür:

Dimezven rûzgârun fâyıkıyam

Yahûd çok 'izz ü devlet lâyıkıyam

(Nigârî 1553: 46b)

Eser, tarihî ve hamasî bir mesnevidir. Hadiseler, tek bir şahıs etrafında yoğunlaşarak nakledildiği için gazavatname hüviyetindedir. Eserin konusu, Sinan Paşa'nın kaptan-ı derya olduğu dönemde çıktığı seferler ve kazandığı zaferlerdir.

Ana bölüm, İspanya'nın Mehdiye'ye donanma gönderip şehrin kalesini kuşatması ve Turgut Reis'in bir gece baskını ile düşmanı alt etmesi ile başlar. Bunun üzerine padişah, Kaptan-ı Derya Sinan Paşa'ya bir hilat giydirip onu askerlerle beraber mağribe sefere gönderir. Sinan Paşa, Messina sahiline gider, orada Agusta kalesini görür ve fetheder. Ardından Malta adasına doğru sefere çıkar. Burada da başarılar göstererek pek çok Hıristiyan'ı esir eder, Müslüman esirleri ise özgürlüklerine kavuşturur. Sonra Trablus'a doğru yola çıkar. Trablus kalesini kuşatır. Muhasara beş altı gün sürdükten sonra Osmanlı askeri, kalenin dışında bir casus yakalayıp gemiye getirir. Casus, içeridekilerin, İspanya'dan kaleyi savunmak için yeni askerler gönderileceğini düşündüğünü; fakat bunun gerçekleşmemesi üzerine savaşa girdiklerine pişman olduklarını anlatır. Bunun üzerine, Osmanlı askeri tekrar hücumla geçer ve burçlara Türk bayrağını diker. Bu zafer şerefine bütün askerlerin davetli olduğu bir ziyafet verilir. Arkasından İstanbul'a dönülür. Sinan Paşa, hediyelerle Kanuni Sultan Süleyman'ın yanına gider. Padişah, Paşa'ya lütuflarda bulunur. Sonrasında Sinan Paşa istirahat çekilir.

Bir sonraki hikaye ise, bahar ayında başlar. Kanuni Sultan Süleyman, Sinan Paşa'yı çağırarak ondan yine Batı'ya sefer etmesini ister. O sırada haçlılar, büyük bir donanma oluşturmuşlardır. Bu donanmaya Andrea Doria kumandanlık etmektedir. Çıkılan seferde Osmanlı donanması, Andrea Doria'nın donanmasını mağlup eder. Düşman gemilerinin yedisini ele geçirir. Geri kalan gemiler ise kaçarlar. Osmanlı donanması, İstanbul'a zaferle geri döner. Halk, sokaklarda donanmanın dönüşünü beklemektedir Sinan Paşa, hediyeler hazırlayıp Kanuni Sultan Süleyman'ın yanına gider. Kanuni Sultan Süleyman, Paşa'ya hilat giydirip, ihсанlar bahşeder. Ardından Sinan Paşa bir süre emekliliğe çekilir.

Görüldüğü gibi, eserin ana kahramanı Sinan Paşa'dır. Sinan Paşa, Sadrazam Rüstem Paşa'nın kardeşidir. Enderun'da yetişerek Hersek'te sancağa çıkmıştır (Mehmed Süreyya: 1997: 1515). H. 957/ M. 1550 yılında kaptan-ı derya olan Sinan Paşa, bu eserin yazımından kısa süre sonra, H. 961/ M. 1554 yılında vefat etmiştir (Uzunçarşılı 2019: 383).

Nigârî, eserde Sinan Paşa için bir medhiye yazmıştır. Baştan eksik olan bu medhiyede, Sinan Paşa'nın hayırseverliği, cömertliği, adaleti ve savaşçılığı üzerinde durur:

*Odur çün mâlik-i deryâ-yı ihsân
Anuñçün virdi bahrı Şeh Süleymân*

*Elinde görse tîg-ı sûsen-âsâ
Çü berg-i bîd lerzân ola a'dâ*

*Sadâ-yı nâmını iletse sarsar
Diyâr-ı garbı deryâ gibi sarsar*

*Kerem kânu mürüvoet ma'denidür
Sehâ bahrı 'adâlet mahzenidür (Nigârî 1553: 9a)*

Eserde, Sinan Paşa'nın yanı sıra, Kanuni Sultan Süleyman, Turgut Reis, Salih Bey, Kâbil Bey, Cafer, Kara Mustafa, Emir Hasan, Andrea Doria da ismen zikredilen şahsiyetlerdendir. Eserde ismi açıkça zikredilmeyen, sadece küffar, İspanya banı, elçi, casus, halk şeklinde bahsedilen kişiler de mevcuttur. Eserin asıl bölümünde geçen mekan

isimleri ise, İstanbul, Messina, Trablus, Mehdiye, Agusta kalesi ve Malta'dır.

Nigârî, anlatacağı konuyu başlıklar altında ele almıştır. Eserdeki bütün başlıklar Farsçadır. Şair, yeni bir konuya, genelde okuyucuya hitapla başlar:

*İşit gel yine bir hoş dâsitânı
Ki gûş iden bulur tâze revânı* (Nigârî 1553: 18b)

Bazen de kendine hitap eder:

*Gel iy mellâh-ı keşt-i ma'ârif
Temevüc eyledi bahr-ı letâyif* (Nigârî 1553: 39b)

O, özellikle savaş sahnelerinde lirik bir anlatıma gider ve bunu oldukça sanatlı bir şekilde yapar. Mesela, okun düşmanı yaralamasını, can ile okun temreni saklambaç oynamasına benzetir:

*Şu resme girdi kalbe tîr-i saf-der
Ki peykân-ıla cân gizlenbeç oynar* (Nigârî 1553: 39a)

Burada ise topun, hisarı görünce şaşırıp yüreğinin ağzına gelmesi ve yerinde duramayıp hisarı yıkması anlatılır:

*Görüp top ol hisârı taña kaldı
Yüreği kopuban ağzına geldi*

*O sâ'at kalmayup topuñ karârı
İrişdi sengsâr itdi hisârı* (Nigârî 1553: 21a)

Savaşla ilgili benzetmeler, sadece savaş sahnelerinde karşımıza çıkmaz. Örneğin aşağıdaki beyitlerde, Allah'ın gökyüzünü yaratmasından bahsedilmektedir. Nigârî, burada bir kale hayali kurmuştur. Allah, felek hisarını kat kat yaratmıştır ve bulutlarla ona kale duvarları örmüştür. Kayan yıldızlar ise, kale delen toplardır:

*Ne sâni'dür ki itmışdür mu'allak
Hisâr-ı çarh-ı devvârı mutabbak*

*Bulutlardan ider gâhî bedenler
Şihâb-ile atar geh darb-zenler* (Nigârî 1553: 1a)

Aşağıdaki beyitlerde ise, gece tasviri yapılırken denizcilikle ilgili bir hayal kurulduğu görülmektedir:

*Değül ahvâl-i 'âlem ber-karâra
Ufuk hem başladı yap yap karara*

*Kararmasun mı ruhsârî sipihriüñ
Baturdı zevrak-ı zerrîni mihrüñ*

*Çü kalyonu hilâlüñ sâdır oldı
Tonanması nücûmuñ zâhir oldı (Nigârî 1553: 33b)*

Nigârî, teşbih, kapalı istiare, hüsn-i talil, mübalağa gibi sanatları yoğun olarak kullansa da, onun en yoğun kullandığı sanat, cinastır. O, cinası özellikle mısra sonlarında kullanır:

*İçinde her biriniñ ehl-i İslâm
Kürek çekmekden olmuş kadleri lâm (Nigârî 1553: 42b)*

*Dokundı düşmene bir darb-ıla oh
Ki zahmî ısırup barmak didi oh (Nigârî 1553: 38b)*

*Didi Paşa-yı gâzî koma Durgud
Yitiş kaçmasun ol mel'ünü durgud (Nigârî 1553: 34a)*

Eser, deyimler ve atasözleri yönünden de zengindir. Örneğin, aşağıdaki beyitlerde külâhını göğe atmak, çanına ot tıkmak, yayı yasılmak gibi deyimler kullanılmıştır:

*Bu hâletden sığınmayup cihâna
Külâhın mevc atdı âsümâna (Nigârî 1553: 31b)*

*'Adûnuñ kal'a-ı sabrı yıkıldı
Büti sındı çanına od tıklıldı (Nigârî 1553: 18a)*

*'Adûnuñ cengden desti kesildi
Okı atıldı vü yayı yasıldı (Nigârî 1553: 25a)*

Aşağıdaki beyitlerde ise “keşiş her zaman kete yemez”, “er oyunu üçe kadardır”, “yılanın başı küçükken ezilir” atasözlerine yer verilmiştir:

*Mesel helvâsın anlar kim yemişler
Keşiş dâyim kete yemez dimişler (Nigârî 1553: 39b)*

Girür yan topları başdan kıça dek

Didi baş topı er oynu üçe dek (Nigârî 1553: 38a)

Yılanuñ beççe iken başı derhâl

Ezilmezse olur su'bân-ı kattâl (Nigârî 1553: 33b)

Eser, sosyal hayat unsurları açısından da zengindir. Özellikle beyitlerde karşımıza çıkan devlet ve ordu gelenekleri dikkat çekicidir. Örneğin aşağıdaki beyitte, sefere çıkan kumandana hilat giydirme âdetinden bahsedilmektedir:

Hemân bir hil'at-i zer-keş geyürdi

Dahu in'âm u bahşîşler buyurdu (Nigârî 1553: 11b)

Fethedilen yerlerden ganimet almak da eserde karşımıza çıkan bir başka âdettir:

İderler hep hisârı nehb ü gâret

Alurlar mâlını görüp ganîmet (Nigârî 1553: 18b)

Burada ise donanmanın savaşa giderken, savaş çalgıları çalmasından bahsedilmektedir:

Çalındı her birinde tabl-ı cengî

İriüp tutdı sadâ milk-i Fireng'i (Nigârî 1553: 30a)

Her ne kadar Nigârî, eserinde nakkaşlığından pek bahsetmese de, eserde Nigârî'nin ressam tarafını ortaya koyan bir bölüm de bulunmaktadır. Nigârî, Sinan Paşa'nın gemisindeki fanusun anlatıldığı kısımda, Paşa'nın gemisindeki fanusların üzerindeki resimleri kendisinin yaptığını belirtir:

Meger keştf-i Paşa'ya bir üstâd

İki fânûs itmiş anda bünyâd

İden hâdis aña nakş-ı nigârî

Kadîmî bendesi ya'nî Nigârî (Nigârî 1553: 13a)

Sonuç olarak, tek nüshası British Library'de bulunan *Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi*, Sinan Paşa dönemindeki deniz seferlerini anlatmaktadır. Bunlar, Messina ve Malta'ya yapılan seferler, Trablus'un fethi ve Andrea Doria'nın kumandanlığındaki haçlı donanmasına karşı kazanılan zaferdir. Eser, mesnevi nazım şekliyle, açık ve anlaşılır bir Türkçeyle kaleme alınmıştır. Nigârî, özellikle deyimlerden,

atasözlerinden ve cinaslı söyleyişlerden faydalanmıştır. Eserde özel olarak denizcilik terimleri ile yazılmış bir şiir bulunmamaktadır.

Sonuç

Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi hem edebiyat hem denizcilik tarihi hem de kültür tarihi açısından önemli bir eserdir. Nigârî, bu eserde sefer esnasında uğradıkları yerlerden, sefere beraber çıktıkları kişilere, donanmadaki gemi sayılarından, denizcilerle kaptan-ı derya arasında geçen müşaverelere kadar anlatır. Ordu ve devlet geleneklerine, sosyal hayat unsurlarına yer verir. Bununla birlikte, bu eseri okurken dikkat edilmesi gereken hususlar da vardır. Bunlardan en önemlisi eserin objektifliği ile alakalıdır. Bu eserde hadiseler, Sinan Paşa etrafında şekillendiği ve şair, Sinan Paşa'dan kendisine lütuf gösterilmesini beklediği için, bazı konularda tarafsız davranmamıştır. Örneğin, yerli ve yabancı pek çok kaynağa göre, bu eserde anlatılan seferlerde, özellikle de Trablus'un alınmasında, Turgut Reis çok daha fazla yararlık göstermiş ve kaptan-ı derya olan Sinan Paşa'dan çok daha fazla öne çıkmıştır.⁴ Bu yüzden aralarında bir anlaşmazlık dahi söz konusudur. Nigârî ise, bu anlaşmazlıklardan bahsetmez. O, Turgut Reis'i öven ve hakkını teslim eden beyitlerine rağmen, Sinan Paşa'yı merkeze koyar. Bu sebeple, tarihî açıdan değerlendirilmek istendiğinde, eserin subjektif bir bakış açısıyla yazıldığını da göz önüne almak gerekir.

Bu makale ile ilk defa Nakkaş Nigârî'nin edebî yönü ve *Kaptan-ı Derya Sinan Paşa Gazavatnamesi* hakkında geniş bilgi verilmeye çalışıldı. Hem edebî hem tarihî açıdan önem taşıyan bu eserin tam metni ve ayrıntılı incelemesi, hazırlamakta olduğumuz kitapta daha geniş bir şekilde ortaya konulacaktır.

⁴ Turgut Reis ve Sinan Paşa arasındaki rekabet ve anlaşmazlık için bkz. Katip Çelebi, *Tuhfetü'l-kibâr fî Esfârî'l-bihâr*, haz. İdris Bostan, Ankara: Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı, 2008, s. 96; Emrah Safa Gürkan, *Sultanın Korsanları-Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ Yağma ve Esaret 1500-1700*, İstanbul: Kronik Yay., 2020, s. 475; İdris Bostan, "Turgut Reis", *DİA*, C. 41, 2012, s. 417.

Kaynakça

- Âşık Çelebi (2010), *Meşâirü'ş-şu'arâ*, Haz. Filiz Kılıç, İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü Yay.
- BABINGER, Franz (1992), *Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri*, Çev. Coşkun Üçok, Ankara: Kültür Bakanlığı Yay.
- Beyanî (2017), *Tezkiretü'ş-şuarâ*, Haz. Aysun Sungurhan, Ankara. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/55835,beyani-tezkiresipdf.pdf?0> (Erişim Tarihi: 9.5.2020).
- BOSTAN, İdris (2012), "Turgut Reis", *DİA*, C. 41, s. 417-418.
- Cevrî Çelebi (1291), *Tarih-i Cevrî Çelebi*, İstanbul: Süleyman Efendi Matbaası.
- Gelibolulu Âli (2012), *Menakıb-ı Hünerverân*, Haz. Müjgan Cunbur, İstanbul: Büyüyen Ay Yay.
- GÜRKAN, Emrah Safa (2020), *Sultanın Korsanları-Osmanlı Akdenizi'nde Gazâ Yağma ve Esaret 1500-1700*, İstanbul: Kronik Yay.
- HAMMER-Purgstall, Joseph von (1837), *Geschichte der Osmanischen Dichtkunst*, C. III, Pesth: Conrad Adolph Hartleben's Verlag.
- İbrahim Peçevî (1283), *Tarih-i Peçevî*, C. 1, İstanbul: Matbaa-i Âmire.
- İSEN, Mustafa (1994), *Künhü'l-ahbâr'ın Tezkire Kısmı*, Ankara: AKMB Yay.
- Kâbilî (2018), *Sultân-ı Hübâna Münâsib Eş'âr (İnceleme-Metin-Şair ve Şiir Dizini)*, Haz. Mehmet Gürbüz, Ankara. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/58582,sultan-i-hubana--munasib-esarpdf.pdf?0> (erişim tarihi: 11.6.2020)
- Katip Çelebi (2008), *Tuhfetü'l-kibâr fî Esfâri'l-bihâr*, haz. İdris Bostan, Ankara: Başbakanlık Denizcilik Müsteşarlığı.
- KAYABAŞI, Bekir (1997), *Kafzâde Fâ'izî'nin Zübdetü'l-eşâr'ı*, İnönü Üniversitesi SBE, Yayınlanmamış Doktora tezi, Malatya.
- Kınalızade Hasan Çelebi (1989), *Tezkiretü'ş-şuarâ*, II, haz. İbrahim Kutluk, Ankara: TTK Yay.
- MAJER, Hans Georg (1995), "Nigari and the Sultans' Portraits of Paolo Giovio", *Dokuzuncu Milletlerarası Türk Sanatları Kongresi Bildiri Özetleri*, C. 2, Ankara: KBY.
- Mehmed Süreyya (1997), *Sicill-i Osmanî*, C. 4, Haz. Nuri Akbayar, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları.

- Nigârî (1553), *Sinan Paşa Gazavatnamesi (An heroic poem in praise of the Turkish admiral Sinan Pasha)*, British Library, No: Add. 7921.
- Nigârî (t.y.), *Albüm*, TSMK, H. 2134.
- RIEU, Charles (1888), *Catalogue of the Turkish Manuscripts in the British Museum*, Londra: Longmans.
- Riyazî Muhammed Efendi (2017), *Tezkiretü'ş-şuarâ*, haz. Namık Açıkgöz, Ankara. <https://ekitap.ktb.gov.tr/Eklenti/54137,540229-riyazu39s-suarapdfpdf.pdf?0> (erişim tarihi: 9.5.2020)
- SOLMAZ, Süleyman (2005), *Ahdî ve Gülşen-i Şu'arâ'sı*, Ankara: AKMB Yay.
- Şemseddin Sami (1316), *Kâmûsu'l-'Alâm*, C. 6, İstanbul: Mihran Matbaası.
- TIETZE, Andreas (2010), "XVI. Asır Türk Şiirinde Gemici Dili", 60. *Doğum Yılı Münasebetiyle Fuad Köprülü Armağanı*, Ankara: TTK.
- UZUNÇARŞILI, İsmail Hakkı (2019), *Osmanlı Tarihi*, C. II, Ankara: TTK.
- ÜNVER, Süheyl (1946), *Ressâm Nigârî Hayatı ve Eserleri*, Ankara: MEB.
- VILLALON, Cristobal de (2011), *Türkiye Seyahati (Viaje de Turquía) Kanuni Devrinde İstanbul-1557 yılında bir el yazması*, çev. Yeliz Demirören, İstanbul: Erko Yay.